

Poceiro, máis que unha orquestra

José M. Ramos González



A primeira formación. De pé, de esqda. a dta. Rañó, Pepe Poceiro, Paulino, Juanito, Pachón. Sentado: Benito Poceiro. (xornal Ciudad. 1945)

A Ramos, meu pai, historia viva da Orquesta Poceiro.

Unha das miñas primeiras lembranzas de neno remóntase ao comezo da década dos sesenta, cando acompañaba ao meu pai ao ensaio da *Orquesta Poceiro*. Xuntábanse nos locais da Sociedade Cultural de Salcedo. Tempo despois, fáranos nun baixo da rúa Santiña, preto de onde Poceiro tiña o seu domicilio habitual no barrio do Burgo. Dende a miña ollada de cativo de catro anos, Benito Poceiro asemellábase a un xigante pola silenciosa autoridade que del emanaba. Tamén, aínda que de xeito vago, lémbrome da súa fermosa muller, Sara; os músicos adorábanos pola súa personalidade, sempre amable, simpática e conciliadora; a min gustábase moito porque era moi agariñosa cos nenos¹.

A música sempre estivo presente na miña infancia. As miñas cancións de berce foron só de clarinete. Na nosa pequena casa de Lérez tiñamos un piano de parede, e nas longas tardes

invernais, o meu pai desmontaba o saxofón, peza por peza, para a súa limpeza. Fascinábanme todos aqueles pistóns, teclas e parafusos dun ton dourado refulxente, e case non me atrevía a respirar por medo a alterar a pulcra orde na que estaban dispostas todas as pezas, non fose ser que, coa miña torpeza infantil, provocase unha desfeita que impedise a posterior recomposición, como unha auténtica maquinaria de relojería, de todo aquel conxunto que me parecía incompreensible. Semellaba un milagre que daqueles caos puidese xurdir un instrumento con aquela sonoridade.

A medida que fun medrando, afasteime da música para dedicarme a outros estudos, menos lúdicos e máis prosaicos, pois a miña vida discorreu por uns carreiros que nada tiñan que ver coa música, mentres o meu pai percorría os palcos de toda a xeografía de Galicia, para manter a súa familia e educar aos meus irmáns e a min.

En recoñecemento ao seu esforzo, quero dedicarlle este modesto artigo, e evocar a xénese e gloria da *Orquesta Poceiro*, emblemática agrupación musical das máis coñecidas en Pontevedra e Galicia, orquestra na que militou o meu pai máis de vinte anos, formando parte ineludible da súa historia.

A *Orquesta Poceiro* fundouna Benito Poceiro García (1914-1988) no ano 1943, aínda que existen datos que demostran que un mozo Benito, con tan só 18 anos, xa dirixía unha orquestra en 1932². É posible que se tratara dunha agrupación fugaz desaparecida co estoupido da Guerra Civil.³ Tamén sabemos que por eses anos, Poceiro formou parte da orquestra *Celta-Jazz*, fundada en 1933 e liderada polo marinense Juan Moldes Touza⁴, outro referente da historia musical de Pontevedra.

Benito Poceiro era fillo de José Poceiro Maquieira (1882-1950), o famoso e moi celebrado gaiteiro de Xeve⁵. Era José Poceiro un músico moi coñecido nos cenáculos artísticos da época. Gaiteiro virtuoso, comparábel ao gaiteiro de Ventosela⁶, a súa sona estendíase por toda Galicia, e foi un dos que levaron o son da gaita a Madrid, nunha memorábel actuación, acompañando o orfeón da Sociedade Artística de Pontevedra no Teatro Ateneo en 1905, por mor da celebración do Centenario

2 *El Pueblo Gallego* (6 de agosto de 1932), informa dunha actuación nas festas de Santa Margarita en Mourente dunha orquestra dirixida por Benito Poceiro.

3 No ano 1934 unha banda de música, dirixida por un Poceiro, actúa polos arredores de Ames, pero creo que non se trata de ningún membro da familia Poceiro de Xeve. (Ver *El Compostelano*. Santiago de Compostela. (26 de maio de 1934). p. 1.)

4 *El Pueblo Gallego*. Pontevedra, (6 de febreiro de 1957). Entrevista con Juan Moldes Touza.

5 Na prensa da época, o apelido Poceiro aparece moi vencellado a Xeve, polo que pode afirmarse que a familia é orixinaria dese Concello.

6 O gaiteiro de Ventosela era Xan Miguez González (1847-1912). Foi evocado por Camilo José Cela, Manuel Curros Enríquez e moitos outros literatos.

1 Benito Poceiro e Sara Miguélez tiveron tres fillos: Lucía (Lucita), José Benito e María Sara (Marisé).



Unha das primeiras formacións da orquestra detrás do seu director, Benito Poceiro. Foto: familia Poceiro.

de *El Quijote*⁷. Alí entusiasmou coa súa arte ao rei Alfonso XIII e a distinguidas personalidades entre as que se atopaba Emilia Pardo Bazán. Aproveitando a súa estadía en Madrid, gravou varios cilindros para gramófono⁸.

Á marxe do seu talento como músico, José Poceiro era un hábil artesán. Comezou construíndo as súas propias gaitas, e era un ebanista reputado. Estas destrezas levarían a crear a súa propia empresa de fabricación de instrumentos en 1907, logo dunha curta aprendizaxe en Stradella, unha vila do norte de Italia, célebre pola fabricación de acordeóns. En 1925 construíu unha vivenda no barrio do Burgo, e na planta baixa instalou o seu pequeno obradoiro artesanal de acordeóns, gaitas e harmonios, converténdose no primeiro *lutier* pontevedrés. Axudábano nesta empresa os seus fillos Constante, Benito e Pepe⁹. José Poceiro Maquieira morreu o 11 de setembro de 1950 no seu domicilio do Burgo.

7 *El Liberal*. Madrid. «El Centenario del Quijote. Galicia en el Ateneo». (12 de maio de 1905). p.2.

8 *Diario de Pontevedra*, (11 de maio de 1905).

9 José Poceiro Maquieira estaba casado en segundas nupcias con Isolina García Morgade, coa que tivo dous fillos: Benito e José (Pepe); Antonio, José e Constante, eran fillos da súa anterior muller.

Dispoñemos dunha valiosa testemuña de Benito Poceiro, publicada no semanario pontevedrés *Ciudad*¹⁰, no que explica como se elaboraban os acordeóns sen ningún tipo de maquinaria, así como o toque especial que o seu pai lle daba ás palletas que fabricaba para as gaitas, o que lles confería unha exclusiva sonoridade. Cando morreu José Poceiro, o seu fillo Constante continuou coa fabricación de gaitas e acordeóns, e o seu irmán Pepe afinábaas. Hoxe, aínda poden atoparse acordeóns onde aparece inscrito o apelido «Poceiro» en letras feitas en marquetaría.

Con esta herdanza familiar, os irmáns Poceiro convertéronse en excelentes *lutieres* e músicos.

A casa do Burgo da familia Poceiro semellaba un templo na honra a Euterpe, a musa da música, pois ademais do obradoiro de instrumentos tamén alí atopábase unha academia musical rexentada pola dona de Pepe Poceiro, Segunda Freijeiro González, gran pianista e acordeonista. Por esa escola, viveiro de músicos das xeracións posteriores, desfilaron moitos mozos pontevedreses, entre os que se poden citar a Manuel Alvite, Sabino Chan, Manolo Canosa, Aurelio Abilleira, que, sendo rapaces, comezaron as súas primeiras andainas co acordeón. Segunda e Pepe formarían a orquestra *Los Galaicos*, por mor da saída de Pepe da orquestra do seu irmán.

Os instrumentos executados polas primeiras formacións da *Orquesta Poceiro*, como case todas as da época, eran na súa maioría de vento. O exemplo a seguir eran as *Big Band* americanas das décadas dos trinta e corenta con fonda tradición na música de jazz. Dous ou tres saxofóns, unha trompeta e un trombón de

10 *Ciudad*. Vigo. «Artesanos pontevedreses: Poceiro y sus acordeones». (20 de outubro de 1947). p.3.

varas; para levar o ritmo un contra-baixo e unha batería. Calquera tipo de música bailábel formaba parte do seu repertorio: foxtrot, chachachá, cumbias, rancheiras, pasodobres... Para os tangos, boleros ou vales, substituían os instrumentos de vento por violíns. Á marxe do protagonismo dos vocalistas, Pachán ao principio e Amoedo anos máis tarde¹¹, o que realmente lle daba cohesión ao grupo era Benito Poceiro co seu acordeón, instrumento que dominaba á perfección.

Naqueles anos despuntaron numerosos intérpretes de acordeón, ao tratarse dun instrumento de teclado substitutivo do piano. Este último resultaba moi caro e tan só estaba ao alcance dunha elite abastada. Ademais, o piano era imposible de transportar dun lugar a outro coa frecuencia que reclamaba a profusión de actuacións que a orquestra tiña contratadas. Case todos os músicos que con posterioridade tocaron o órgano eléctrico en distintas orquestras e grupos musicais dos 70, comezaron a ser acordeonistas. Temos, entre outros, a Benito Poceiro, Cesar Dios "Diosíño", Manolo Canosa, etc

O impacto que a radio tivo na sociedade, tamén foi un dos elementos detonantes da proliferación de orquestras. As verbenas populares estaban amenizadas por bandas de música de numerosos compoñentes, que tan só executaban pezas instrumentais: pasodobres, anacos de operetas, marchas, himnos... Coa puxanza da radio, que comezara as súas primeiras emisións poucos anos antes¹², e co invento do transistor en 1950,

11 Manuel Amoedo foi o vocalista máis duradero da Orquesta Poceiro, pero Pachán foi a gran atracción da formación nos seus primeiros anos, como o testemuñan todas as crónicas publicadas nos xornais da época.

12 A primeira emisión por radio en España, prodúcese no ano 1923. Radio Nacional de España naceu no ano 1937.

comezaron a divulgarse as cancións de moda, e o público inclinou as súas preferencias cara a música melódica, na que a presenza do vocalista era fundamental. En consecuencia, produciuse unha maior demanda de música bailábel e vocal. A tecnoloxía influíu moito no número de compoñentes. Cos novos sistemas de amplificación, catro músicos producían máis decibelios que oito tocando sen micrófono. E deste xeito, en prexuízo das bandas con gran cantidade de compoñentes, na súa maioría músicos afeccionados, e os pequenos grupos de gaiteiros que amenizaban as romarías e festas populares, xurdiron de súpeto numerosas orquestras vocais e profesionais: *Poceiro, Florida, X, Montes, Chicos del Jazz, Duendes, Galaicos, Satélites, Cunters, Sur...* E outras moitas que percorreron Galicia nunha época da nosa historia un tanto gris, levando ledicia a unha sociedade que, baixo un réxime político que non estaba afeito a moitas alegrías, evadíase nos bailes e verbenas aos sons dunhas melodías pulcramente executadas. Entre estas orquestras existía unha san e construtiva rivalidade, de xeito que no escenario como fóra del, a amizade era notoria. Era feito normal que os músicos se trasladasen dunhas a outras formacións con relativa frecuencia.

Pero, sen dúbida, as orquestras máis destacadas en Pontevedra eran *Poceiro* e *Florida*, esta última dirixida por César Dios "Diosinho". Era tan abundosa a demanda destas dúas agrupacións, que no entroido contrátábanse á vez polo baile de *La Peña*, que se celebraba no antigo e xa desaparecido cine Coliseum, e o baile do Liceo Casino, nos salóns ao carón do Teatro Principal. Cando *Poceiro* e *Florida* daban paso a unha segunda orquestra (normalmente de inferior nivel), os músicos trasladábanse cos

seus instrumentos dunha sala a outra, dende a rúa García Camba a D. Filiberto e viceversa, cruzándose no percorrido. Isto obrigábaos a coordinarse no horario das súas actuacións para que os socios das dúas entidades puidesen gozar das dúas orquestras con máis renome e calidade da provincia

A relación entre todos os músicos era excelente, e o máis semellante á actividade dunha sociedade gremial ou un sindicato de músicos, eran as xuntanzas que se facían no desaparecido «Bar Gloria» da praza de España, chamado tamén «O bar dos músicos», onde se compartían problemas e experiencias comúns. Alí achegábanse as comisións das festas das parroquias para asinar contratos.

A *Orquesta Poceiro* naceu no momento máis propicio. Comezou chamándose *Poceiro y sus muchachos*, ata que adquiriu a súa denominación definitiva. Por mor da calidade dos seus músicos, a súa celebridade produciuse de súpeto. Basta ollar os xornais dende a década dos corenta en diante, para comprobar que as súas actuacións eran imprescindíbeis en calquera celebración festiva. Tan abundosa era a súa sona, que as informacións dos xornais estaban ateigadas de cualificativos afagadores. Orquestra renomeada, famosa, magnífica, acreditada, formidable, incansábel, conxuntada... eran adxectivos que se lle atribuían en calquera crónica xornalística.

A primeira formación estaba composta por seis membros. Consérvase un documento gráfico precioso que é testemuña delo, publicado no semanario *Ciudad* en 1945¹³.

¹³ *Ciudad. Pontevedra. (30 de xullo de 1945). Foto na que se le ao pé: «Orquesta Poceiro y sus muchachos, orgullo de Pontevedra y de toda la Región que tantos éxitos obtuvo en el festival de la Prensa, celebrado últimamente en Vigo y que amenizará la popular verbenas monumental que se celebrará el día 4 en el "Parque Mollabao".*



Benito Poceiro co seu acordeón.
Anos 60. Foto: Familia Poceiro.

Compoñían a orquestra Eduardo Rañó ao saxo, Paulino Fraga á batería; Juanito Pérez Beloso nos ventos, Pachán á trompeta e vocalista, Pepe Poceiro ao contrabaixo e Benito Poceiro ao acordeón. Pachán era un *showman* xa que, ademais de ter unha fermosa voz de barítono, tamén tocaba a trompeta, e as súas transicións de voz a sós de trompeta facían as delicias do público.

Eran músicos versátiles e adaptábeis, que na súa maioría dominaban máis dun instrumento e tiñan unha gran formación musical.

Ao longo da súa existencia, pola orquestra desfilaron moitos músicos. Destacamos, entre outros, os irmáns Juan e Benito Pérez Beloso "Juanito" e "Benitiño" (saxo, clarinete e frauta); José Manuel Ramos Barreiro "Ramos" (saxo, clarinete, violín); Pedro Clapés (trompeta, violín); Benito Poceiro (acordeón, violín); Moldes (trompeta); Paulino Fraga (batería); Manuel Alvite (batería); Félix (trombón); Eduardo Rañó (saxo, violín); Luís Pachán (vocalista, trompeta e contrabaixo); os irmáns Aniceto e José Calvo (saxo);



Unha das formacións clásicas da Orquesta Poceiro na década dos 60, en plena actuación:

Ringleira superior de esqda. a dta.: Félix (Trombón); Pedro Clapés (Trompeta); Pachán (Trompeta); Benito Poceiro (Acordeón); Paulino (batería). Ringleira inferior de esqda. a dta.: Benitiño; José Lorenzo (Saxo); Ramos (Saxo). De pe: Manuel Amoedo (vocalista); Pepe Poceiro (contrabaixo).

Manuel Amoedo (vocalista); Pepe Poceiro (contrabaixo) e moitos máis cuxa relación resultaría dabondo prolíxa.

Para calquera músico era un orgullo pertencer a unha orquestra tan excelsa. A popularidade da Orquesta Poceiro, gañada con todo merecemento ao longo e ancho da xeografía galega, deulle un renome que non a abandonaría durante todo o tempo que estivo activa.

Porén, e malia dos loureiros que a sona outorga, non era Benito Poceiro dado ao protagonismo. Sempre buscaba acomodo no palco detrás dos seus músicos, dando mostras dunha gran discreción e

modestia. Home parco en palabras, pero resolutivo tomando decisións, mantiña un liderado obvio e asumía as responsabilidades dun auténtico xefe. Incluso era el mesmo quen conducía o microbús que os transportaba aos distintos lugares nos que actuaban¹⁴. Ao rematar a actuación, tiña por costume pedir sempre un termo de café para non quedar durmido mentres conducía. Xamais tivo un incidente en tantos anos de conducción polas sinuosas, angostas e perigosas estradas galegas daqueles tempos.

Na década dos setenta, a música

¹⁴ En 1948 foi concedida a Benito Poceiro licenza para dedicar automóviles da súa propiedade a servizo público. (Ver El Pueblo Gallego. Pontevedra. (15 de xaneiro de 1948).

pop e rock, que xa levaba uns anos empurrando forte en Inglaterra e Estados Unidos, revolucionou o mundo discográfico e irrompe, aínda que tarde, en España. A xuventude queda seducida por este novo estilo musical e polos grupos estranxeiros que non cesan de escoitarse na radio. As orquestras, nas que dominaban os instrumentos de vento, vense na obriga de adaptarse aos novos tempos, e deberán conformarse cun só trompeta e un só saxofón para favorecer a aparición da guitarra eléctrica. O baixo eléctrico, con máis potencia de son e máis manexábel polo seu tamaño, suple ao enorme contrabaixo de madeira. Pero sobre todo sobresaíu a incorporación do órgano electrónico, pois pode

simular os sons dunha gran variedade de instrumentos. A *Orquesta Poceiro* deberá someterse a esta metamorfose, e Benito Poceiro colga o seu inseparábel acordeón para substituílo por un órgano Farfisa, pequeno e cómodo de transportar, pero de gran sonoridade e maior versatilidade que o acordeón. A *Orquesta Poceiro* transfórmase en *Conjunto Poceiro* ou *Poceiro*, perdendo un pouco do seu espírito orixinal. É o principio do declive dun grupo cuxos compoñentes comezan a verse superados por músicos máis novos, quizais menos virtuosos pero máis entusiastas, e sobre todo adaptados á actualidade e ás demandas dun novo público.

Cando Benito Poceiro se retirou, a principios dos 80, a orquestra disolveuse durante un breve tempo. Pero ante a perspectiva da desaparición dunha agrupación tan célebre e querida, a orquestra *Lembranza* de Cambados solicitou de Benito o uso legal do apelido Poceiro. Ese permiso foi o xerme da actual orquestra que soubo manterse despois de tantos anos, pero que xa non tería entre a súas ringleiras ningún membro da familia.

Porén, a saga dos Poceiro continuou no mundo da música co seu fillo José Benito Poceiro Miguélez, gran pianista, que formou parte do tamén excelente grupo *Los Duendes* de Vilagarcía de Arousa.

O xurdimento das discotecas, na década dos oitenta e os noventa, supuxo un duro revés para estas agrupacións ao decaer, sobre todo entre a xente nova, os bailes de salón e as verbenas populares. Hoxe, estes eventos festivos mantéñense máis por tradición que por demanda do público. Tamén influíu na desaparición dalgunhas formacións a presenza dos representantes que facían

de intermediarios coas comisións de festas. Estes axentes, que en ocasións cobraban unha porcentaxe por actuación que resultaba leonina, fixéronse co mercado, obrigando ás vellas orquestras a someterse ás súas condicións ou a desaparecer.

As orquestras actuais trataron de adaptarse aos tempos que corren e, quizais en detrimento da calidade musical, optaron por dar prioridade ao espectáculo. Mil luces de cores e vertixinosas coreografías substitúen a tranquila presenza dos músicos sentados detrás das pancartas dos atrás, e o cantante, tempo atrás discreto e contido nos seus xestos, hoxe é todo un atleta do palco. O público xa non se funde coa orquestra mediante o baile, senón que se converte en mero observador, polo que se perde a familiaridade e o achegamento do que gozaban os nosos pais.

Hoxe, a *Orquesta Poceiro* segue actuando nos festexos populares de Galicia, e aínda que sigue mantendo parte da estética e profesionalidade de tempos pasados, tamén incorpora elementos axeitados á modernidade. A muller asume un rol fundamental nestas novas agrupacións, tanto na parte vocal como na coreografía. Tamén resulta significativo que no seu nome omite a clásica palabra «Orquesta», facéndose chamar «Poceiro Big Band», engadindo un anglicismo que dalgún xeito revela a recuperación dos antigos estilos musicais, onde a instrumentación de vento e a música de baile, sinais de identidade da clásica *Orquesta Poceiro*, cobran un protagonismo destacado, engadindo ao conxunto esa dose de espectacularidade da que carecía a vella formación. Xa non queda ningún membro da familia Poceiro entre os seus compoñentes, pero conserva o apelido con orgullo.

Benito Poceiro morreu o 8 de novembro de 1988. A súa perda foi moi sentida, non só nos ambientes musicais da nosa cidade, senón entre toda a sociedade pontevedresa. Porén, sorprende o exiguu que foi a nova do seu falecemento na prensa¹⁵ e a ausencia dunha necrolóxica que, sen ningunha dúbida, merecía.

Poceiro e a súa orquestra deixáron un legado que sempre formará parte da nosa historia e da nosa cultura. Alí onde actuaba, levaba consigo o nome de Pontevedra, deixando o seu pavillón musical en todo o alto. Incluso tiña gravado nas pancartas dos seus atrás o escudo da cidade. Era algo máis que unha orquestra, era unha institución admirada e respectada. Por todo elo, débesele un tributo de gratitude e recoñecemento que de seguro algún día chegará.

Do mesmo xeito que a César Dios «Diosíño» se lle ergueu un merecido busto que hoxe forma parte do entorno do Burgo, creo que Benito Poceiro tamén é merecente dunha semellante iniciativa, ben por parte do Concello, ben por parte das Asociacións veciñais do Burgo, por formar parte do panteón de músicos ilustres que deron grandeza non soamente ao barrio, senón a toda a cidade.

Por todo elo, é pretensión deste modesto traballo render homenaxe a todos aqueles que, liderados por Benito Poceiro, deron o mellor de si mesmos para, coa súa música, facer un pouco máis agradábel as vidas de tantos homes e mulleres que tiveron a sorte de escoitar e bailar ao son dunha orquestra inesquecible: a *Orquesta Poceiro*.

¹⁵ El Diario de Pontevedra, publicou a esquela o día 7 de novembro de 1988, ao día seguinte do seu falecemento. O día 8 apareceu publicada unha segunda esquela na que a familia agradecía as testemuñas de pésame ás persoas que participaron no acto do enterro no cemiterio de San Mauro. No Faro de Vigo non aparece publicada ningunha información ao respecto.